

Чурапчыга күн тахсар!

САГА ОЛОХ

12+ 375
ЧУРАПЧА
1648-2023

Чурапчы улсуунун хаһыата

Олунньу 10 күнэ, 2023 сыл, бэтинсэ

№ 5 (11882)

УСПУОРТ

Бастыг
ыспарсымыаннары
чизэтэтилер

стр. 2

ИҤИРЭХ ТЫЛЫНАН

Ыкса ыалбыттынын
илээхтик да олоһуупт

стр. 4

КЭРЭ ЗИГЭТИГЭР

Айылбаттан айдарыылаах
композитор, Чурапчы ыччата –
Никифор Яковлев

стр. 5

стр. 3

Уһуһааччы сыла аһылынна!

ТЭТТИК СОНУННАР

Нэһилиэнньэҥэ социальнай эйбүдүлэр мнэрэлэрингэр сүбэ мунньах буолла

Ороспүүбүлүкүтээби «Победа» ресурснай киинигэ кэлэ, улуус социальнай үлэһиттэрингэр уонна баһылыктарыгар социальнай контракта туох уларыттылар кинирбиттэрин, чөл олохтоһуу, уһун үлэһитин регионнаабы бырагыраама туһунан көрсөтүлэр.

Варвара Кулаковская, ресурснай киин отделын начальнигы: «Бүгүн социальнай контракта кинирбит уларыттылар көрсөтүлэр. Социаль сүрүтэ - бу инновационнай баһылыктар дьонноругар-сүрүтүлэр тигирдэрэ үлэһиттэрингэр, социальнай контракта кинирбит, эбэ дьоннорунан социальнай инновационнай», - дьээн этэр.

Мане таһынан социальнай харалта управлениетын начальнигы Лидия Тоскуева, састарын ситэ илик олоһу реабилитациялар киин директорэ Мария Савина 2022 сылаах үлэһитин түмүгүн, Чурапчыгаа полиция начальнигы солбуйааччы Дулустан Тихонов социальнай контракта солко туһунан наадаһын көрсөтүлэр.

Кылаабынай бырааһы солбуйааччы аһынна

Александр Степанович Максимов кылаабынай бырааһы уопсай медицинский үлэҥэ солбуйааччы аһынна. Киин бу киинигэ 2-с нүмүрүтээх ороспүүбүлүкүтээби баһылыга уонна катастрофа медицинсигэр травматолог бырааһынан үлэһиттэ. Быраас, салааһааччы быһытылган уопуттаах. Ол курдук, 1-кы сүлүүх травматология киинигэр хаста даһаны салааһааччы быһытылган уонна доруобуһа харыстабылын миннестириттэрингэр кылаабынай хирурууна сыдыбыта.

Санытан эттэххэ, бу киинигэ үлэһиттэ Александр Седанин доруобуһа харыстабылыгар ор сылаах үлэһит түмүктээн, медаллар филлигалар сэрбидиссэһинэн аһынна.

VII-с төгүлүн туттарыллар «Чолбон» бириэмийэ лауреаттара ааттаннылар

Олунньу 3 күнүгэр «Аһыты» НАД-гэр ускуустуа эйгэтин үлэһиттэрингэр сылаата туттарыллар «Чолбон» бириэмийэ интэрин үөрүүлээх тэрээһингэ СО култууратын миннестириттэрин, улууспут салалтатын, нэһилик баһылыктарын, бисе улуус култуураа салаатын салааһааччыларын, тэриэтэ начальнигыктарын, биир идээһиттэри, бэтэрээн үлэһиттэри, ыһырылаах ыалдыттары түмтэ.

Үөрүүлээх чааска Чурапчы улуусун баһылыга Степан Саргылаев, СО култуураа уонна доруобуһа сайдыыта миннестирин 1-кы солбуйааччы Афанасий Ноев эбэрэ тыллары эттэһэр уонна инновационнай харалта үлэһиттэри иһин баһылыктар. Улууспут култууратын, биһиттэһэ ситимин үлэһиттэрингэр наһарадаллары туттарылар.

Быһыгы сыла «Чолбон» бириэмийэ 13 хайыска бастыһаарыгар туттарылынна.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Олунньу
10 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Олунньу
11 күнэ
СУБУОТА

Олунньу
12 күнэ
БАСКЫҤААННА

Олунньу
13 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Олунньу
14 күнэ
ОПТУОРУННУК

Олунньу
15 күнэ
СЭРЭДЭ

Олунньу
16 күнэ
ЧЭППИЭР

-38° -48°

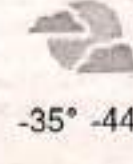
-36° -42°

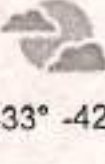
-33° -42°

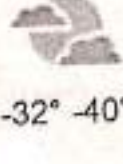
-34° -44°

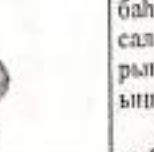
-35° -44°

-33° -42°

-32° -40°

СЭМЭН ЖЕНДРИНСКЭЙ.

уолла "СӨ норуодунуй учуутала" аһы ылбытынан, эбэрдэтинин Дмитрий Павлович асылыт 2022 сылга Саха сирингэр үрдүк наҕараадааны ылбыт советох педагог бусалар", - диин эбэрдэтин тигэртэ.

Үөрүүтүөх хааска улуус дьон куотааттарын Сэбиэтин бэрэсэйдэттэлэ Афанасий Захаров, СӨ Ил Түмэн дьонкутааттара Муха

35. Кириллин Петр Васильевич
36. Макаров Илья Николаевич
37. Филиппов Егор Михайлович
Сталинград комүскэлчэр кыттыбыт
тарган урда-аннаахтара
1. Ярихивскай Дмитрий Лазаревич –
Хатылы, эргиллибэтэх, 1944 с. ахсынныга
Югославияга коммуллубут.
Эргиллибэтэр:
1. Протодьяконов Гаврил Дмитриевич –
Алабар
2. Лыткин Афанасий Никитич – Алабар
3. Догдонов Михаил Петрович – Болтоңо
4. Кривошапкин Роман Христофорович –
Болтоңо
5. Саввин Степан Афанасьевич – Болтоңо
6. Аммосов Егор Гаврильевич – Болугур
7. Васильев Дмитрий Григорьевич – Бо
лугур
8. Константинов Федор Семенович – Бо
лугур
9. Фомин Гаврил Петрович – Болугур
10. Тарабукин Осип Сергеевич – Мэ
дихси
11. Сергеев Николай Антонович – Соло
вьев
12. Макаров Трофим Николаевич – Сы
лант
13. Григорьев Прокопий Степанович –
Хадаар
14. Николаев Николай Прокопьевич – Ха
даар
15. Платонов Илья Николаевич – Хадаар
16. Флегонтов Семен Дмитриевич – Ха
даар
17. Адамов Семен Илюкентьевич –
Чакыр
(Иван Михайлович Павлов “Чурапчылар
Игэ дойду комүскэлчэр”, 2015 с. 102 – 103
страницаларга).

Манна эбин сурада суох сүтүт Алабар
тан Данилов Константин Иванович 1916
сыл төрүүх, 1942 сыллаахха бэс ыһыгар
атын оройуонтан ытырыллан тиниһи, 1942
сыл ахсынны ыһыгар сурада суох сүтэр
Иван Михайлович Павлов аймахтарыгар
кэппи Сталинградтаагы кыргыһыга кыт
тыбыт буолуохтаах дигэн сабадалаабыт этэ.
Ону чачыйар уонна ханна тиниһи тийэх
кыргыһытыгар кыттыбытты туһунан
ирдэхэр үлэ инникитин барыан иккада. Оч
чобо көчүлүһүмүн сөн.

“Ким да умнуллубат, туох да умнуллу
бат!” ытык этин ол Аба дойду Улуу сэри
итин хорсун буолууттарын ааттарын толор
ааттаахпыттына, бэйэтин ураты суолтатын
сирдээхтик сүтэр.

Алабарт:

1. Сорокумов Владимир Васильевич
2. Федоров Павел Павлович
3. Холмогоров Иннокентий Павлович

Арыылаах:

Манна эбел сурада суох сүтүтүт Алазар
тан Данилов Константин Иванович 1916
сыл тогуох, 1942 сыллаахха бэс ыйыгар
атын оройуонтан ыгырыллан тиийэ, 194
сыл ахсынны ыйыгар сурада суох сүтэр
Иван Михайлович Павлов аймахтарыгар
кэли Сталинградтаагы кыргыныга кыт
тыбыт буолуохтаах дигэн сабадалаабыт этэ.
Ону чинчийэр уонна ханна тиийэн тиэх
кыргынытыгар кыттыбыт туһунан
ирдэхэр үлэ инникитин барыан нэһдэ. Оч
чого чогуланын сеп.

"Ким да умнуллубат, туох да умнуллу
бат!" ытык этин ол Аба дойдуга Улуу сэри
итин хорсун буолуттарын ааттарын толору
ааттаахпытына, бэйэтин ураты суолтатын
сирдээхтик сүтэр.

Афанасий ЗАХАРОВ

1964 сымтан Чурапчыга Петровскай аатынан уулуссаҕа дыһ тугтан ыал буолуохтуттан, Николай Ильич, Анна Егоровна Башариннары кытта ыкса ыал быһыытынан эл-мун дэбэл, үһүн сымларга биһргэ олорон кэлбиппит.

көспүттэрэ. Киинилэр кэминистрлэ-
тэн билигин, бөлүөлөк ортобугар
сүбүлүлэх олоруу табыгала суо-
бун иһин, 1991с. бөлүөлөк ардаа
байыгыр баладан туттан көспү-
нүт.

Калин Анна Егоровна малмы ололбут ололбун ахтан-санаан, балагдммыггар малдыттан, холон-орон, ир-хоро кэпсэтэн, үөрэн-хотон барара. Кини ололбун тийэх сылларыг дундун таһынаады Ветеринарий ыстансыйада, Светлана Георгиевна онно лаборатория сэтүдүссэйдигэн үлэллэр күүгэр саантар-истопник быһытынан үлэлээн бүтүснэйбэ тахсыбыта. “Дундэр үрдүтүн олорон, сынылаагынник бүтүснэйбэ тахыстым” дигэн махталын этэрэ.

Дыя, ити курдук, икса мал-
лылар истинник санаан, эй-
э-дэмгээхтик олорон, аастыт кэм-
миптин олус күндүтүк санамбыт.
Күн бүгүн тороппут оёлорбүт,
сизинэрбит олохпутун салгыы-
лар.

Бинігі алтысыңт чугас
ыаллара Светлана, Василий
Дзячковскийлар.

Баса малдын өлсгөрү
көмүрүнүнүзүр башарын-
тар 5, бийин 4 оёбуз Гөтүрүнүзүр
томторунууа оёо саастара, оёкы-
лажа үрөзүзүр көмүзүзүр барыбыз
харадын далытар, олохпур күн-
иэзди сойуа, үрүүтүзүр-көтүзүзүр
буулан, оёо саастара аасыта. Бил-
ингүн оёолорбуз бары биченсиз
саастаах дьон, эбээр, элээр буу-
лап, дьон тэгинүн үрөзүзүр-көтү-
рөллөрүтүзүр үрөзүзүр, Анна Его-
рова бары буулар, ахсынныа
100 саадын түөлүөхтөөх этэ. “Бо-
дорустанха, бодоиг бичээр” дьон
сахаларга бэргүн этүн бар. Ол
спэрингүн, үйүн сылларга малдын
өлсгөрү көмүрүнүзүр Анна Егоро-
ва аасыт өлсгөрү, үлүтүн сийи-
лүн бичүн көлүбиз. Күнн 1922-

Болтонго нэгдүгээр далайга баг-
хнаай малга торообүтэ. Болтонго
4 кыдрастаах оёуолаан үөрзөн
бүтэрин, "Стаханов" калхус фер-
матыар үүт астагчынхон, угуу-
нхуулар үлгүн сабалалыта.

1938 снмлаахха Ална Егоровна оловор умигдубат кэрэ бэлнэ түгэн буолбута. Эдэр киһи комсомол кэжэтигэр киирэн, комсомол билиэтини түспүт долгутуулаах күнүн үтүө ойдобут бичыытынан умигбаттына ойдуур. Ити снмларга комсомоллар үөрзүс үөхтэ дьону аагарга-суруйбарга үөрэтэр үлүс-талларынан буолбуттара. Күһүнэбди үлэ кэһинигэ сатыы маллары кэрийэ снмдан, дьону үөрэтэһинигэ көхтөөхтүк үлэ-лэбиггэрэ, Дьаһаарлаах үлэ түмүгэр, элбэк дьону аагарга-суруйбарга үөрөннүггэрэ.

1941 снлаахха Аба дайду Улуу сэрингтэ буюуан, дойлуа байһан-най балаһыинһа билдэриллэн, үлээн кыайар эр дьон сэрингтэ ыгырыллан, норуот халааһыста-

батын бары салааттар үлэнир
дыахталлар, жырыттар эр дыону
солбуйбуттара.

Анна Егоровна бэйлэтин
Алыс-алыс далайга кытта ком-
байнер-тырактарыныс куурулутар
үөрөннэ, сотору комбинин тиниэр
коло, көлөбөй, тырактар уруулу-
тар өлөрөн, көлүөккө сир хору-
тан, бурук кылымытыгар буулак
хоһуун үлэһиттэрэ буолбуттара.
Оччотоогу байыаннай баалаһа-
на ирээбиллэнэ, күнүбүсүн үлэ
иүөрматтан туолуута булуутчулаах
ирээбил баалаһа ууһа буолбуттара.

Анна Егоровна оройуонундаабы
Массыын-тыраахтар ыстаныны
Ытыглар тизинимэкттэн илпийтин
араарбыкка. 1952с. дүөрү үлэтэ-
бич. Кини онко үлэтин сыдыын,
олорун доторун Николай Ильич
Башарыны көрсөн, олохторун хол-
боон ыал буолбуттара. Анна Ег-
оровна Аҕа дойду сэриитин кэми-
гэр таһаарылыах үлэтэ үрдүктүк
сыналалан, 1941-1945сс. күүлү-
бүтүсүтүс үлэтин иһин. "Yury Kya-

йлы 50 сыйлыг", "Үлэ бэ-
тэрээнэ" мэтээлээринэн, Үлэ,
тыл бэтрээнэ бэдэлээринэн,
элбэх махтан суруктарынан наба-
раадаламмыта, харчылан бирш-
милэлэммитэ, Кини ити күүрэн-
нээх үлэтин туһунан бэйэлэн, оруу
буоларын курдук, кордоох-нар-
дах кэпсээнэн быһылыггар кыбы-
тан, ахтан-санаан аайара. Ааспыт
ологун иэһи иһиптэр-иетэ оло-
руох курдук, умсугутуудлахтык
кэпсирэ уһуллубаттыы, ой-
бүтүгэр-санаабытыгар хаалбыт.

[illegible]

Κύριοι ενος – διαβήματα ενος

Бу 5-с түгээгээхний баа-
һаагад агаарын, Аасны
«Санта алох» хаймат нүүлгэ-
гэр аасныг «Ил» сир» салы-
гар улууснутугар 410 гаа сир
дулбата, талаада ыраастамныг,
84 гаа нэнцэх бааһына чолугэр
түгээрлидигт, 11,5 км уһуунаах
күрүө тутулаубут дүн сүрүд-
лүт.

Огноон бийхал «Нэг сүр» нислэний бүртгэл-грамамын 68 мол. солик суузмалаах үзэс ньтыллара билаанитатир. Дулданы, талады астарыныга олохтоох бүдүүлтэн 4 мол. корүдүнэгэ. Оросгүйбүдүүктэн 27 мол. билаанитынбыт. Онон бирата 36 мол. 689 тунх.солик суузмалаах үзэс барьмхстаах. Би-лаанитын уоссага 1250 гаа сүр огтобулуухстаах. Бийхал 100 гектар бааһына чөлүгэр түһэрилли-жэ, бааһыныны күрүүлээһинигэ үзэс ньтыллыгада дэмнит.

Аасарга, нэстэргэ үгүйсгэй. Сии
элбэж үлэ мытыллыбыгт. Ол эрээ-
ри итн былырылын улуус үрдүнэн
11,5 км тутууллубут күүрөөгү 17
нэһилиэккэ түгэттэххэ, биһирдн-
лэһиһэр 676 м эрэ тиксэр. Онтон
гектар кээһирт күүрдүк быһынылаах
сирн күүрөлүүрүгэ 400 м усталаах
бүтэйи тутуоххун иаада буолар.
Оччотугар биһирдн нэһилиэккэ
ортотугунан 2-лин эрэ гектар сирн
күүрөлээбигинит. Олус адыһах
буолбатха дуо? Эбэтэр итн 84 гаа-
лаах чолугэр түһэриллибигт баа-
һыналар бары күүрөлээхтэрэ буо-
лдоу дуо? Саарбах, Онтон дунбата
астарыллыбигт 410 гектар күүрөтэ
суох хосхуһаттан тоһо оту someсуох-
хуһуйт? Ол кээһинтэн быһыл тоһо
күүрө тутуллара билибигт эби.
Былааннамматах, Улууспутугар
2020с – 7, 2021с – 9 км эрэ күүрө
тутууллубут. Онтон биһиһэхэ күүрө
тутуутун туруга букааны молдох
дизин түмүгү оҕоруохха сол, Ман-
тан өһүргэһимизг. Үгүс улуустар-
га даһаны бу үлэрэ улахан суолта
бэриллибэтэ баар чакчы. Мин этэ-
рим биһр – күүрөтэ суох – бааһы-
на суох! Күүрөтэ суох сирн оҕо-
руу хөдүүдүк кыра. Ол иһин сирн
оҕорууга күүрөлээһини маһиллыт

уочиргалтаах сорук бүлэулхтээх
дигэн куруук этхэнэ, этэ, суруйа
да туруом. Оһио шөфүтэлһин, хар-
дарыта көмөлөсүүнү, түмэсүүдкө
буолуу улахан туһалаах буолуох-
таага тохтоото дигбиник. Ойгу-
кам... Шөфүтэлһин тэриилкит эбит.

2014 с. улауспут баһамы-
гыннан биһэтэр салаһааччы А.Т.
Ноговицдин талымлыгыта. Кини
улаус кинини тэриһтэрини биһ-
рдин иһэннэктэрини сыһыаран,
шефтэһини тэриһтэ эбит. Ону
мы өйүлөө эһиһини.

Од туһунаа урут ОДьКХ
профессууһун салайыыт И.Г.
Макаров эрийэн минньыгы
кэпсэттэ:

[illegible]

мелкатымаса, бир аз күзү
шеңгире сыйгарымаса да сот,
Умсайынан, шеңгирдинин өз-
өрүндөр сактай сот - динр Иван
Биткөбөсүн.

Ол эртэрн, хамсгүйх ншин, 2
саллах хамсыг зырынтын, сага
ынбардар сүнсүтээнээр улуу-
спутулар шөфтүнн кодо зуулун-
а. Ону сага салалта соргутуо
мизэ эрчиндэг.

Бадьяна юнга сонное

Сорох орто да савстаах дэон
хоуук диги талы бидээтэр эбит.
Ону быһаарым. Бааһына диги
- оҕоһуллубут сирэ туох эр-
дэһы мһаллыбыт сирэ ааттанар.
Колобур, бурдук, хортуолуҥ, хап-
тыһа...бааһынаҥа. Бурдук баа-
һынаҥа сорогор буола (буолак)
дигилэр. Онтон соһуок диги тла-
ны соһоон оҕоһуллубут бааһына-
ны ааттамаллар. Урут сорогор
солоһун дигилэрэ. "Солоһуҥна
ыдьдьэниҥ барыыттар" дигибт
бурдук. Оҕон бааһына уоһа со-
уок диги бэлэҥи уратылаах-
тар. Бааһына диги быһаарыттан
ыйылыгы диги, бурдугу үкээн
соһуока мһаллар. Того дигэххэ,
улааска, үрэххэ намыһах сирэ
уһуһуу эрдэттэҥи хаһытыга мһа-
лар. сирэ буолап диги.

Арвй сэрвн кэнигтээн бийнги
Болоуоёо колхозоопут Үчүтэй
нэн алааска бурдук мнэ сылды-
ыта. Олно күбүн, хайын түнээрн
лигэригэ, донгу муунаа, түүн-
эри бэхиһа тулаһагар маһы
омохтоон, кутса отгунааларын,
бэтэр үһүн ситин быаны икки
түтүтэн тутан тардан, куолаһы
амсаталларын өйдүүбүн. Урук-
у дон үлэинтээрэ, истигэнээрэ
дот буоллаа.

Соёуус ыһылмаан иннитэр
рофюммуттар 8 тыһ.тахса гав
һыы сирдээх этитбит. Онтон.

араага, 7 тнх. курдуга сонгохтар эхитэ буолуо. Тыаны солоохун ааспыт үйэ 60-иус, 70-иус сылларынгар ордук күөскэ барбыта. Холбоор, Чураачы сэлэниньэттин собууру өттүгэр арбаа Ботүгүттэттэн Хатылыга, Одьулуулуга дээрэ көһүтүн усталаах ырыага ылламыт Чураачы чарага адымьдлан, хас эмэ 100-иэн гектардаах сонгоктар эһитэрэ. Сонгохостар сабана, бурдук бобо ымылалара. Боһуолэк хоту өттүгэр эмэ сонгох бобо анымьдыбыта. Мин Кытаанахтар Намыра үрэбин халдыыга тыларын солоон, Дулба Ыһаабыт, Кылыныт, Талымтыкы, Күтүккү уо.д.а.сирдэргэ сонгоктар бааллара.

Олортон билигн киши туһа-
нара суоҕун көрүстэ. Оттоммот
да курдук бүтүннүү ирэн, тостон
бүтүлэр. Улууспут да үрдүнэн
соҕуоктарбыт улахан алгаардара
туһаттан таҕыстахтара буолуо.
Ол хобдох кистүүдэрин; Чурапчы
таһынан, Халыма айан суолунан
айан илэн көрүөххэ сөп.

Сонундастар табыо толунулар?

Од сүүрүн биричингэтнэнг
ыһыы итэ аһара кыччаабыта буол-
лар диньини. Холобур, былларыын
уууус үрдүгүн 532 гектарга эр-
бурдук, 1600 гектарга күөх ыһыы
ыһыллыбыт. Сонук адыһах сыл
ыһыллыбата да, тостубутунан
барара биллэр. Ыһыллыы кон-
наттан магнайгы сылларга элбэх
бааһынайдар ыһыынан дарыкта-
наллара. Уһуттан да көмө баара.
Оттон 300 гааттан элбэх ыһыы-
лаахтарга эрэ көмө оһоһуллар
буолуобуттан, бары көрүгэ тох-
тообуттара. Аһаардас «Мылдаба-
айы» көрүгэттэн уонна «Ком-
плекс» бааһынай кайаайыстыба
хаалбыттар. Маны таһынан би-
рээ сыыстарбыт эбиллэт дин
саныыбын. Бастаан, бары көрү-
гэ бааһынайды барарбытыгар
холууна сирдэрин үлүстэтин баран,
бааһыналары үөһэй бас билин-

тэ хаалбарыг ашиглах. Олору бмстах арендада ылбыт дьон сорохторо уурайан, баран-күтэн, үгүс бааһыналар тустаах хаһаайына суох хаалбыттара. Онтон дыһынэх бас биэр хаһаайын суох буоллабына, туох барыта эхэтэн-сүтэн барара баар чаччы. Ону таһынан кэниик сылларга аан дойдуга була турар киһинимэт сылыһымта кыта оҕуста быһымылах. Маныык солуоктар туһаттан тахсыылара атын да сирдэртэ баар боҕа буолдуктара. Манна чурапчилар биэр уратылаахпытын өйдөтөн ааһыаха. Атын үгүс улустарга холоотохо, 17 нэһилиэкпитигэи Болутур, Соломьев эрэ нэһилиэктэрэ Амма өрүгү хабаллар. Олорго да хочолоро хаһаа күнүгэ суохтар. Уолһаады сирдэбит үкээ отолох-чонолох атаас, кыра үрэх-үрүйэ сирдэр. Ону таһынан Өлүөнэ, Амма өрүстэр кирбиһитэрингэр, үрдүк сиртэ олорор буолан, үгүстүк сукка-кураһига хамтарабыт.

Түмүк

Үелээ суруйбутнар олохурань
бийиги, чуралгылар, элбэх
союуктарбыт туһаттан тахсыбыт-
тарынан, сүргүн болдомтоһу күөх
ыйыы нэниин кэргэнигэ ууруохту-
тун сөп этэ. Того диэтэххэ, хаанык
бааһар хоһуна, сальмык сириин,
үрэин-үрүйүгүн күүрүлээтин да,
бааһына оҕорукха сөп. Ол эбэтэр
бааһыната, элбэх сыллаах оту үүн-
нэрбэккэ, күөх ыйыыта, сиилээх,
криокорм суох аһаардаас отулан
аһатан оһуһбэппитин өйдүөххэ.
Ол иһин бааһына нэниин кон-
тэнигэ күскэ турунуохха. Оһио
күрүөтэ суох бааһына суоһун ум-
намуохха. Ол иһин, өссө төгүд
хатылыбын – күрүө тутуутугар
«коробалүүссүйлээ» оҕоруксунт.
Сылга иһилинэккэ 600 м күрүөнү
гутан оһуһбэппитин өйдүөбүт.

Уильям ПОНОМАРЕВ.

КЭРЭ ЭЙГЭТИГЭР

Саха сириинээби В.А. Боси-ков аатынан үрдүкү муусу-ка оскуолата тэрмэлбитэ 30 сылыгар сеп түбэһи-нэрэн, “Айылгы” НАДЫ-гар “ВИВАТ, АЛЬМА МАТЕР!” дигэн классика муусукатын кэниэрэ буолан ааста. Бу кэниэрэгэ чурапчылар бэ-йэбит ыччатыт, баара-суо-ба 14 сааһыгар Арасыыйа композитордарын Сой-ууһун чилиэннэргэ киирбит айылбаттан айдарыылаах тииниет, композитор Ни-кифор Яковлев кэлэн кыт-тыһы ылла.

Айылбаттан айдарыылаах композитор, Чурапчы ыччата – Никифор Яковлев

Оребүл күтү аахсыбакка, ыра-ах Москва куораттан абылаах хонукка дойдутугар кэлэ сылдыар талааннаах ыччаты кытары кор-сон, кэпсэтэ түстүм.

Эн билгитин ханна үөрэнэбин, хайаа куурус буол-лук?

Москва куоракка Петр Чайковский аатынан Москвадаа-бы Суударыстыбанынай муусука консерваториятын күүчүлү композиторскай факультетын үһүс кууруһун устудьуона буолабын. Үөрэхтин туйгулуна түмүктэбим, үөрэнэр болохпугуттар абыла-ахпыт. Композитордар абылаахтар. Маннай, үөрэххэ туттарсарбыты-гар сахалар иккис этибит – мин-гин кытары Саха Тумусов дигэн Мэиэ Халталас улууһун Майатыт-тан сылдыар уол баар.

Ити эн киирбит үөрэххэр сахалартан бастакы динилэр.

Консерваторияда саха-лар үөрэммиттэрэ, үөрэнэлэр. Ол гынан баран, чуолаан ком-позиторскай салаада Бүлүүттэн биллэр композитор Марк Жирков эрэ үөрэммиттэ биллэр. Ол кэ-нииттэн билгити кэлэбит.

Эйигин 14 сааһыгар композитор буолбут динилэр, кырдьык дуо? Устудьууһу-т-

тан кылгастык сырдаттым дуо уонна ханнаах айымньынан тахсыбыахпый?

Манна Чурапчыга оскуо-лаа 5-6 кылааска үөрэнэ сылдыар кэмгэр кырааах миниаторалары айларга холонор этим. Ол кэниит-тэн 2015 сыллаахха Дьоккуескай куоракка Урдүкү муусука оскуо-латыгар фортепианога Сергей Никоненкович Лебедев кыла-аһыгар үөрэмэ киирбитим. Онно композиция дигэн предмете Ни-колай Алексеевич Михеев дигэн учуутал үөрэппитэ. Үөрэмэ сыл-дьан кэнииттэн: “Бир элэ күүс-куруска кыттаахтын баарабын, сүбэлэниг дуо”, – дигэн айымньы-тым. Онно учууталым Белорус-сияда эдэр композитордарга фо-рум-сэммиттэр буоларын туһунаа иһигиннэрбиттэр, тутта сайаалка бигэрбитим. Онно мантан ылбыт-тар этэ, учууталым кытары Бело-руссияда барбыттыт. Тийэһиппин кытары, тутта сорудах бигэрбит-тэрэ “оркестр баар, суруйа охс” дигэтилер (күлэр). 14 эрэ саастаах кийиэхэ соһуһута борт этэ. Бо-гданович дигэн Белоруссия бэйи-тигэр акаммат сэммиттэр этэ. Ол иһин киин холбоонноруттан “Ое-ро” дигэн пьесаны суруйбутум.

Наһаа ырааппакка, Чурапчыбытыгар тииһүөх.

Маннай, фортепианога хайлаах олоһубуккуну? Ким элэ ин-струмент ылан бигэрбитэ дуу, ким эрэ үөрэммиттэ эбитэ дуу? Хайлаах этэй?

Дьонум кэпсэллэринэн, Нерюнгрига төрөөбүппүн. Онно бигэ сыл олоһубуппун. Ол кэнииттэн Дьоккуескай куоракка сыла кыайбат кур-дук духовай инструменнарга үөрэнэ сылды-бытым. Онно Чурапчыга кэлбип-тинигэр ийэм Оксана Егоровна Яковлева тутта фортепиано кылааһыгар үөрэттэрэ илдьибитэ. Киин Чурапчытаагы киин баһылаа ин-фекционнай отделеиниеттар са-нитаркаан үлэллэр. Учууталым Светлана Павловна Макарова – иккис ийэм юриэтэ күндүтүк са-лыар кийим. Муусукага тапталы киин иһэрибитэ, бастакы ноталары барытын кииннээн ылыммытым. Киин үөрэбиттэн мин муусукага олукпун аһыар эбиппин дигэн

кытаанахтык быһаарыммытым уонна салгыы үөрэнэ барбытым. Уолсала холбоон, 11 сыл үөрэм-митим.

Ааспыттаагы кэниэ-ри туох дин сааһытыт, кылаа-быт курдук, иһин эгээр улуус-тарга уонут баран хаалбыта дин. Ол иһиннэ куоракка оон-ньообуккунт, бэһиэс Тааттада уот баарына оонньоотутут. Он-тон дойдутар кэлбитин уот суох, оһуук көрүстүбүт.

Муусукалар дигэн ба-рытыгар бэлэм сылдыар дьоммут. Бийиэхэ уот барар дигэн эрдэттэн сэрэтэн элэ оонньообуппунт, ду-ховаптарга бүтэһик күүсүргэ уот-тара баран хаалбыта. Дьон элэбэ этэ, хата оһаанкунтүө соһуе буол-бута дикхэ сеп. Көрөөтүлэр фанарктарын холбоон роман-тискай обстановкааи оһор-буттара хорорго олус үчүтэй этэ. Онон ити кэниэрэ барыбытыгар оһоонон хаалда.

Оскуоланы кыһал көмүс мэтээлини бүтэрбит эбиккин дин.

Муусука оскуолата дигэн

иһэр “Эйиг этэр” дигэн пьесала-ахпыт, кэниэрэгэ ону оонньообу-тум. Итигэ тыаһы тыа кытары дьүөрэлээн хорорго сатыбын. Итиги таһылан “Алларга дойдут”, “Ньургун Боотур” дигэн олоһ-хоттон уобарастардаах пьесалар-даахпыт.

Муусука эйгэтигэр сага саһалааччы оһолорго, төрөннүттэргэ туту сүбэлэниг этэй?

Харса суох буолуохха наада (үөрэр). Сатаанын-сатаммы-тын, туйуһун иһин. Үөрэххитин кытааныт, үөрэх хайаан даһана ирдэниилэр. Иһин уонна үөрэх – бу муусука эйгэтигэр иһин саамай туттаах буолаллар. Дьэ, өччүһүнэ биирдэ үрдүкү, културунай-про-фессиналынай ускуустуба буо-лар.

Бэйэбин талааннаах кийибин дигэбин дуо? Эбэтэр хара күүсүһүн үөрэммит дин саһыаһын дуу? Манна дьон эй-игин айылбаттан айдарыылаа-ах муусукаан динилэр, бийиги ону иһэти билэбит.

Ийэм ылылар, ол эрээри муусукага сыйыана суох. Аһам Петр Никифорович Яковлев дигэн иһэтиннэ туттаахчы, автомеханик. Бийиэрэ төрөөбүт аһыһин Саха-аа Яковлева фортепианога үчү-гүйдик оонньоур, кийин кытары манна муусука оскуолатыгар ик-кис үөрэммиттэ, аһаамбыла бийиэрэ оонньоур этэбит, күүсү-рустарга иккис кыттар этэбит. Бийигин ХИФУ-га инженеригэ салаада устудьуоннуур, дьары-гыт быраахпыт. Кыра быраатым Семен Новгородов аһыһан Чу-рапчы орто оскуолатыгар ик-кис кылааска үөрэнэр. Мин көрөрбүтүн, муусуканы олус үчүгүйдик иһэр, ону аһан үчүгүйдик ылылар, бэйиэрэ баһарар буоллаһы-на, иһикитин муусука эйгэтигэр сыһыан сеп. Төрөннүттэр муусукага сыйыаннаах дьон суохтар. Учууталлар уһуһула-рынан оонньоур буолбутум буолуо. Москвада үөрэнэ сырыттаһына, ити туһу-наа элэбхтик ыһыталлар, ону “суох” дигэһиннэ, бары соһу-лаллар. Того дигэһхэ, аһара дьон кэргэниин бары муусукага оонньоулар.

Консерваторияны бүтэрдэххинэ, иһикки туох бы-лааннараахпыт?

Үөрэхпин бүтэрдэхпинэ, “композитор” дигэн квалификация уонна “преподаватель” дигэн аат бэридилэр. Салгыы үөрэнэхпин баһарабын, консерваториябыт иһигин аспирантура баар. Аспи-рантураны бүтэрдэххэ, учуо-най иһигэниэ кэлэр. Аан дой-дүлү барытын иһэ хараһынан көрөхкүн баһарабын, аһыттар хайдах суруйалларын, оонньоу-ларын билэһиппин саһымын. Ол туһунаа Сахам сириин саһыбын, Чурапчыбын аһабын. Чурапчыга дьонум, доһотторум бары баал-лар, оһолорлор. Учууталым Свет-лана Павловна баар, манна кэлэ-т, бастакынан кийиэхэ барбытым. Муусука оскуолатыгар сылдьан, оһолорго маастар-кылаас бигэр-битим. Оһолор оонньоуларын иһигитин, талааннаах оһолор элэбхтэр эбит, олус дигэн үөрдүм. Хомоһуох иһин, манна муусукаа-лынай инструменнар мөһүтхөр, сага үчүгүйдик инструменнар наада. Электронискайлааһы урукку фортепиано быдан ордук, иһи-лэрэ даһаны ураты. Уһуһу дьонутар барыларга улахан эһэрдэбин тирдэбин!

10 сыллаах, 11 саастыгар бийи-эхэ орто үөрэби бүтэрбиппин туһулуур диплому туттарбыт-тара. Ону кыһал дипломунаа түмүктэбим.

Оттон Москва консер-ваториятыгар туттарсаа кий-риниг хайлаах, тоһо күүсүруе-таах этэй?

Консерваторияга, бил-лэн турар, күүсүруе улахан этэ. Арасыыйа бары эрэггиһини-риттэн кэлэлэр. Бийиги үөрэнэр салаабытыгар 7 эрэ мистэһэ 30-ча кийи туттарса кэлбит этэ. Дьэ, онно көрбүтүм – оһолору улахан-нык саһыалларын. Эксэһэи иһи-ннэ консульташа буолар, онно быһаачы “суох, эн кэлиэх, кыһал-ла да сатаама” дигэн сирэйдэригэр коһотуһун этэлэр. Долгугуулаах баһаһы этэ. Мин онно симфо-нискай пьесаны суруйбутум, соһотуһун эрэ онуук айымньы-лаахтын иһэти улаханнык соһу-тэр этэ. Симфонискай айымньы дигэн консерваторияга бэйиэ куу-руска баар буолар эбит.

Ити айымньылары ай-аргар эйиэхэ туох көмөлөһүрүй, туту саһыаһын? Чурапчыт айылбата, сириин-дойдун күүс, ой-санаа эбэрэ буолуо?

Туох барыта буолуон сеп... Холубур, оһонхобут, мифо-логия. Консерваторияга үөрэнэ сылдьан, чуолаан саха тылын тутуһун үөрэппитим. Микхэ бэ-

В.Н. Брызгалов
САСРР-ийн хиймэл интеллектийн
үүсгүүлэх үндэснэгт. Сэдвийн
засварын өр сэлтэртэй
судалгаа

Нарыяа СЫРОМЯТИ
КОВА, Алина СИВЦЕ
Сандаара ДЕМЬЯНО
— Т.М.Киевский аатын
Арыялаах орто оскуолат
“Айар аартык” элэр юрсу
дьүтүтүр поста

... буолбут олсх				Үүн тимирэ						... тонмут
Убаганы баһар да, хомус буолбатах	Муруку	Хардыы	 «Сэргэстэстит сэргэх дьонуг -- Сүрдээби ... дьонуг» Ф.Г. Охлогича-Ходоро			Холку ойгун ыһыктыма, ...мэлэи санаа	Истэр ... суох	Аанһа ой- дөөбөт, ... мазх буол (ылдьан, сылдьан)		
Кайаан да, булгууу, ...чуора суох	Ымьйах					Сүгэн маска олук онор	Бытархан, түптэлэс, ...даам тымныы			
Ырбаахы танаһа							Тебэ тириктэ			
Селлу- бат гына кэпгий	Ону ... диабэкс 4+4		Ыйыстан кэбис, ... гыннар	Эмэс да, көтөх да булар	Услэн хаал (уу туһ.)	Кыайан улаалпатах, ситэ сайды- батах	Намчы кэбирэх			
		Оболон- нор да, уйа туттубат			Сыялан, сыта ...		Утагы ханналар Өйгүн сүтэр			
Сир кыранһыс- сатын бэлэстиир мас	Утуяа түһэн ыл, ... гын Кыһын		Кутуруга суох үөл кус							
			Мэлһий, ... буутун тут	Тух эмэ уоба, күһа			Ыал ... баар			
Олус ыксаа, тиэтэй	Үөрүүнү кыпта, ... эрэ				Күөспүү оргулар ... аймах			... дьяалы! (сана алл.)		

«Скампора: тылтаан тыллаа тайаарых, тайла оонһуох» Зоя Васильева кинигэтигээ илһылһа.
 Каһмат 4-с №-гэр тахсыбыт скампора эһигэстэ: Туруору: оһол, урудуй, куус, хос, ымһыла, тыа, маһылаа, хоруол, тоттук, уоскуй, уу, аһыһ, салбаа, баарса, ааһы, но, ньуу, тула, аар.
 Сыгыары: мотуок, хатһымста, мотуруос, кылам, туу, кута, саһал, ойон, аан, сом, тыал, аһы, уот, уй, барыл, укуол, хаас, локоһ, улар, араһа.

ЭР-СЭРГЭЭ

Аата - Күндэлэй.
 Үрдүгэ - 183 см.
 Ыйааһына - 100 кг.
 Төрөөбүт күнэ уонна сирэ - биллибэт.
 Таһаһа - тирин шортик уонна бандаана.
 Бааса "Бигбуһу" көрдүүр, оноһоһо суох охтоох.

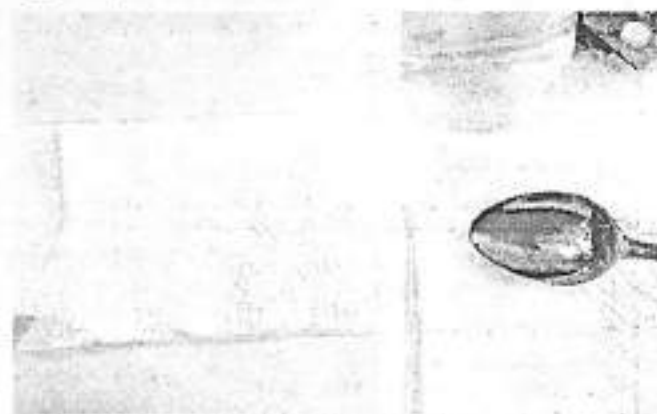
БИЛБИТ УОННА
БИЛБЭТЭХ ДЬОНУ
ОЛУННЬУ 16-ТАН
КИИНЭ ТЫЙААТЫРДАРГА
КҮҮТЭБИТ

ТУСКАР ТУҔАН

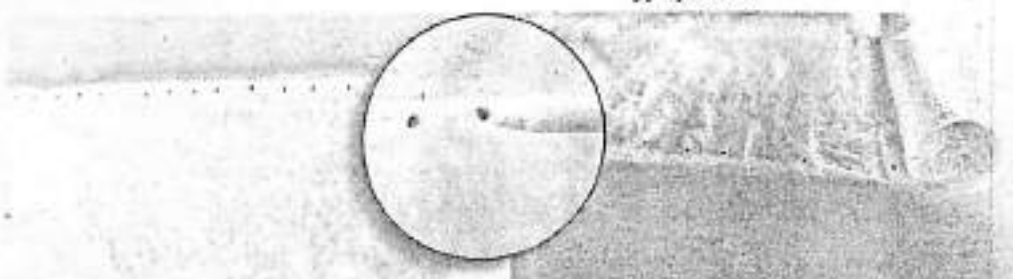
Клубниканы оһордорго «Улиткаһыы» ньыма

Маана кумааһы
салфетка, одиоразовай
ыстакаан, салапаан маада.

Бастаан салапааммытын тэһиттэн, 10 см кэһиптээх гына
быһабыт уонна сеп түбэһиннэрэн салфеткаһытын 2-3 хос
бүк тутан уурабыт уонна үрдүгэр иһчэһэр гына
уу кутабыт.

Үрдүгэр дьаһаммыт сизмэтин 1 см бэйэ-бэйэлэриггэн тэйигин уурталымыт. Маһнык
рулет курдук эһийэн, ыстакаан түгэһэр уу кутан баран угабыт.
Үрдүгүн салапааммытын бүрүһүн сырдык сиргэ уурабыт.

Бу ньыма сүрдээх боростуой уонна түргэһиник тахсар, маһнык курдук араас бытархай
сизмэлэрдээх үүнээһиннэр оһордон араассадалыаххытын сеп.

Бэлэмнөөтэ Лидия ПОПОВА

[illegible]